

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО АКТОРА ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ У ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Стадніченко Н. В., к. пед. н., доцент

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

stadnichenko.nadejda@gmail.com

Ключові слова:

професійне спілкування, творча активність, майбутній актор, сценічне мовлення, засоби спілкування, партнер, глядач, майстерність актора.

Зміст статті полягає в дослідженні проблеми пошуку сучасних підходів до підготовки майбутнього актора до професійного спілкування у вітчизняних та зарубіжних навчальних закладах, формування творчого потенціалу майбутніх акторів вербальними та невербальними засобами. Здійснено огляд науково-теоретичних та практичних підходів до означеної проблеми видатних педагогів, викладачів фахових дисциплін та відомих діячів сучасного вітчизняного та зарубіжного театру. Особливу увагу приділено ознайомленню з досвідом зарубіжних колег у роботі з формування професійного дихання, що водночас є основою розвитку голосових даних майбутнього актора. Зроблено акцент на необхідності спрямування педагогічних зусиль на звільнення майбутнього актора від зайвого фізичного напруження для опанування навичок вільного використання дихання та голосу в процесі професійного спілкування. Приділено увагу вихованню професійно необхідних особистісних якостей майбутнього актора, що є основою налагодження його взаємовідносин у творчому колективі та соціумі. Указано на необхідність комплексного підходу до вивчення студентом механізму голосоутворення, засвоєння законів вищої нервової діяльності людини, опанування знань з фізіології, анатомії з метою розуміння діяльності організму в процесі комунікації та координації роботи органів мовлення, що робить процес підготовки майбутнього актора мультикультурним та міждисциплінарним явищем. Професійне спілкування розглядається як визначальна характеристика фахової діяльності актора та засіб розвитку творчого потенціалу особистості. Наведено приклади використання різноманітних прийомів опанування засобів професійного спілкування в школах фахової підготовки, висвітлено зміст, форми та методи підготовки майбутнього актора до професійного спілкування, що спрямовані на пробудження активного залучення майбутніх акторів до навчальної діяльності. Розглянуто шляхи поліпшення організації навчально-виховного процесу вишів для вдосконалення підготовки майбутніх акторів до самостійної професійної діяльності у творчих колективах та вміння використовувати навички професійного спілкування у всіх можливих його аспектах.

MODERN TENDENCIES IN PREPARATION OF THE FUTURE ACTORS FOR PROFESSIONAL COMMUNICATION IN DOMESTIC AND FOREIGN EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Stadnichenko N. V., PhD in Pedagogy, Associate Professor

Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine

Key words:

professional communication, creative activity, future actor, stage speech, communication means, partner, viewer, skill of the actor.

The content of the article is to investigate the problem of finding modern approaches to preparing the future actors for professional communication in domestic and foreign educational institutions, forming the creative potential of future actors by verbal and non-verbal means. The review of scientific-theoretical and practical approaches to solving the identified problem by outstanding teachers, teachers of professional disciplines and well-known figures of modern domestic and foreign theater is carried out. Particular attention is paid to acquaintance with the experience of foreign colleagues in the field of formation of professional breathing, which at the same time is a basis for the development of voice capabilities of the future actor. Emphasis is placed on the necessity of directing pedagogical efforts to the freeing of the future actor from unnecessary physical effort in order to master the skills of free use of breathing and voice in the process of professional communication. Attention is paid to the upbringing of the professionally necessary personal qualities of the future actor, which are the basis for establishing their relationships in the creative team and society. The necessity of a comprehensive approach to studying the mechanism of voice formation, mastering the laws of higher nervous activity of a person, mastering the knowledge of physiology and anatomy in order to understand the activity of

the organism in the process of communication and coordination of the work of organs of speech is pointed out, which makes the process of preparation of the future actor multicultural and interdisciplinary phenomenon. Professional communication is regarded as defining characteristic of the professional activity of the actor and means of developing the creative potential of the individual. Examples of the use of various methods of mastering the means of professional communication in vocational training schools are given, the content, forms and methods of preparing the future actor for professional communication, aimed at awakening active involvement of future actors in educational activities, are highlighted. Ways of improving and organizing the educational process of higher education are considered in order to improve the preparation of future actors for independent professional activity in creative teams and the ability to use professional communication skills in all possible aspects of it.

Постановка проблеми

Метою освітнього процесу у творчому навчальному закладі є підготовка фахівців до художньо-творчої, культурно-просвітницької, виконавської та організаційно-управлінської діяльності, що вимагає сформованості готовності до професійного спілкування в різноманітних сферах фахової реалізації.

У Проекті Стандарту вищої освіти України для спеціальності «Сценічне мистецтво» освітнього рівня «бакалавр» за 2016 рік в описі предметної області вказується: «Сфера сценічного мистецтва – унікальна та універсальна модель пізнання світу, людської комунікації. Синтетична природа сценічного мистецтва робить його мультикультурним та міждисциплінарним явищем. У сценічному дійстві використовуються виражальні засоби всіх основних видів мистецтва. Театр - мистецтво колективне, що потребує злагоджених дій та порозуміння різних творчих особистостей» [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження відомих психологів, діячів театру (Є. Гротовський, Голубовський, Д. Лівнев та ін.) доводять, що для більшої ефективності формування вмінь та навичок професійного спілкування майбутній актор має зосередити увагу на опануванні вмінь та навичок з основних фахових дисциплін «Сценічна мова», «Сценічний рух» «Майстерність актора».

Проблема формування сценічного мовлення як засобу вербального спілкування актора в процесі фахової підготовки, теоретико-методологічні, методичні та практичні аспекти висвітлені в працях театральних педагогів, викладачів зі сценічної мови вітчизняних та зарубіжних мистецьких закладів освіти, акторів, професійних читців, режисерів (І. Барібіна, С. Беррі, К. Лінклейтер, J. Klifford Turner та ін.).

Питання чіткості трансляції творчого завдання через рух, жестикуляцію, пластику висвітлювали у своїх навчально-методичних працях діячі театального мистецтва, викладачі дисципліни «Сценічний рух» у закладах вищої освіти (А. Дрознін, І. Кох та ін.).

Метою статті є висвітлення сучасних тенденцій підготовки майбутнього актора до професійного спілкування, що базується на принципах системи,

розробленої К. Станіславським: життєвої правди, ідейної активності, активності й дії, органічності творчості актора, творчого перевтілення та особливості їх реалізації в профільних і непрофільних освітніх закладах нашої країни III і IV рівнів акредитації.

Виклад основного матеріалу

Польський режисер і дослідник, реформатор театру Є. Гротовський [3] повністю поділяв розуміння К. Станіславським акторської професії як постійної роботи, спрямованої на самовдосконалення. Його театр-лабораторія отримав високу оцінку критиків як досягнення світового мистецтва. Основними завданнями його досліджень були: 1) пошук і перевірка різних форм експресії людини в дії та спілкуванні; 2) пошук і практичне випробування умов, у яких людина діяла б щиро й відверто; 3) пошук і прикладна перевірка форм взаємодії, що підтверджували б зміст і цінність життя через живі міжлюдські зв'язки.

Перевірка на практиці реакцій глядача на різноманітні форми провокації з боку актора, на форми й засоби його самовираження була темою досліджень Є. Гротовського в галузі театру. Його мета – спроба вивчення впливу міжособистісної взаємодії на творчий результат як пошук умов, перебуваючи в яких актор і глядач почувалися б природно й невимушено.

Діяльність провідних спеціалістів театральних шкіл Великої Британії та США в галузі сценічного мовлення досліджувала І. Барібіна [1], яка виділила такі характерні особливості їхньої роботи:

- спрямування освітнього процесу на опанування здатності майбутнього актора звільнитися від фізичних затисків, непотрібного нервового перенапруження та спокійного переходу до тренування дихання й виконання творчих завдань;

- спрямування комплексу вправ на тренування вміння користуватися «установкою дихання», метою якої є вільне володіння прийомми фонаційного дихання через напруження живота, спини й міжреберних м'язів у процесі активної взаємодії;

- комплексний метод вивчення системи голосоутворення: опанування знань з фізіології та анатомії, вивчення законів вищої нервової діяльності людини з метою розуміння діяльності організму в

процесі комунікації та координації роботи органів мовлення.

На думку педагога Е. Machlin [7], для досягнення позитивних результатів у роботі над прийомами емоційного самовираження (сценічного сміху, крику, вигуків, плачу, техніка виконання яких вимагає поставленого дихання) актор має довгий час працювати над собою, оскільки партнера в процесі сценічного спілкування потрібно сприймати через ритм його дихання. Цю роботу майбутньому актору варто починати з опанування комплексу вправ на дихання в поєднанні з гімнастикою для укріплення груп м'язів, які забезпечують цей процес.

Професор театрального відділення Бостонського університету J. Klifford Turner [4] стверджує, що опанування методу роботи над постановкою дихання необхідно починати з релаксації та звільнення тіла, тобто зняття м'язового напруження, а також напрацювання навичок усвідомленого керування процесом дихання. Він пропонує актору сприймати власний голос як музичний інструмент, а роль у виставі – як музичну партитуру, виконання якої вимагає віртуозного володіння інструментом, тобто голосом, й абсолютної концентрації уваги на об'єкті спілкування.

На думку американської актриси й педагога К. Лінклейтер, вільне звуковедення в процесі роботи над постановкою сценічного голосу залежить від загальної свободи організму. Вона переконана, що роботу над диханням і голосом варто починати лише тоді, коли опановані вправи на релаксацію й набуття внутрішньої свободи, тобто коли тіло актора вільне, голос у процесі спілкування автоматично спрямовується туди, де йому належить бути, відповідно до творчих задач й природних можливостей. Зокрема, вона говорила: «Працювати над текстом» – це значить дати словам з'явитися, виникнути. Дозвольте тексту емоційно заповнити Вашу уяву. На цьому етапі процес фізичного самоусвідомлення, нові відкриття, пов'язані із звільненням голосу, – це той фундамент, на якому будується мова, сцена, характер і вся роль» [6].

Так, фахова підготовка актора в Київському університеті театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого заснована на класичних теоретичних та практичних розробках К. Станіславського в поєднанні з реалістичними традиціями театру корифеїв – М. Кропивницького, М. Старицького, І. Карпенка-Карого, П. Саксаганського. Педагогічний колектив освітнього закладу перебуває в постійному пошуку навчальних форм. Так, керівником курсу О. Шаварським (народний артист України) упроваджуються такі форми, як «капусник», «вечір показу академічних робіт», авторські тренінги з майстерності актора. Освітній заклад перебуває в пошуку нових фахових номінацій – менеджмент культури як професійна кваліфікація. Активно працює в цьому напрямі кафедра організації театральної справи, яка займається проблемами розробки навчально-методичних матеріалів на основі

міждисциплінарних зв'язків. Університет підтримує тісний зв'язок з науковими, творчими освітніми закладами та багатьма відомими зарубіжними й вітчизняними фахівцями, реалізуючи можливості вирішити складні проблеми фахової підготовки [2].

Методи теоретичної, методичної та практичної роботи Харківського національного університету мистецтв імені І. Котляревського відповідають вимогам системи фахової підготовки актора К. Станіславського й детально викладені в посібнику педагога з майстерності актора, професора А. Лобанова. Для харківської театральної школи притаманне використання великого спектру дидактичних прийомів: пластичні етюди-мімодрами, психологічні етюди, пластичні етюди-мімодрами за мотивами поетичних творів, прозивалки-кпини тощо [6].

Підготовка актора в Дніпропетровському державному театральном-художньому коледжі відповідає базовим вимогам сучасної системи підготовки актора. Основною специфічною особливістю підготовки молодших спеціалістів, яку здійснює заклад, є сценічна мова як основа професійної діяльності актора. У зв'язку з цим конкурси зі сценічної мови є пріоритетними в навчально-виховному процесі. На базі коледжу традиційно проводяться регіональні конкурси професійних читців та майбутніх акторів (Дніпро, Запоріжжя, Кам'янське, Кривий Ріг тощо), присвячені творчості Л. Українки, І. Франка.

Програми театральних факультетів у непрофільних закладах вищої освіти нашої держави (Запорізький національний університет, Львівський національний університет імені І. Франка, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка) переважно орієнтовані на профільні заклади вищої освіти нашої держави, де в основі опанування теорії та практики фахових дисциплін є творчі та педагогічні доробки К. Станіславського.

Особливостями запорізької школи підготовки майбутнього актора до професійної діяльності є: оновлення змісту професійно спрямованих дисциплін інформацією про професійне спілкування та розширення спектру застосування його засобів в різних видах творчої діяльності - відкриття спеціалізацій «Сольний спів: академічний та естрадний», «Хореографічна постановка», завдяки яким реалізуються принципи колективності й синтетичності театрального мистецтва та відбувається міждисциплінарний мистецький зв'язок з акторською майстерністю. Це збагачує професійний тезаурус студентів та сприяє розширенню професійних навичок трансляції художньо-естетичної інформації.

Висновки та перспективи дослідження

Підготовка актора до професійної діяльності в Україні сьогодні відбувається в профільних і непрофільних державних закладах вищої освіти.

Отже, ознайомившись з роботою деяких вітчизняних та зарубіжних театральних шкіл, було з'ясовано, що в кожному навчальному закладі накопичений багатий творчий та педагогічний досвід роботи з професійної підготовки майбутніх акторів. Освітні програми кожної з діючих вітчизняних театральних шкіл, базуючись на загальних принципах підготовки майбутнього актора до професійної діяльності за К. С. Станіславським, мають певні особливості

підходу до роботи над розвитком професійних якостей, умінь та навичок майбутнього актора. Тому, на нашу думку, слід активізувати процес взаємодії між навчальними закладами, з метою вивчення особливостей викладання фахових дисциплін у кожній сучасній українській театральній школі, а також для обміну технологіями навчання, педагогічним та творчим досвідом, що без сумніву буде корисним для викладачів і майбутніх акторів.

Література

1. Барыбина И. В. Работа над дыханием актера в некоторых театральных школах Запада. *Теория и практика сценической речи*: коллект. монография. Санкт-Петербург: Изд-во СПбГАТИ, 2005. С. 190–207.
2. Безгін О. І. Фахові особливості театральної освіти: монографія. Київ: Освіта України, 2013. 291 с.
3. Гротовский Е. От Бедного Театра к Искусству-проводнику: сб. статей. / пер с. пол., вступ. ст. и примеч. Н. З. Башинджаган. Москва: Артист. Режиссер. Театр, 2003. 348 с.
4. Klifford Turner J. *Voice and Speech in the Theatre*. 5-th ed. London: A & C Black, 2000. 152 p.
5. Linklater K. *Freeing the Natural Voice*. Hollywood: Drama Publisier, 2006. 130 p.
6. Лобанов А. П. Школа майстерності: навч. посіб. Харків: Федорко, 2012. 668 с.
7. Machlin E. *Speech for the Stage*. New York; London: Routledge; A Theatre Arts Books, 1992. 254 p.
8. Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 026 «Сценічне мистецтво» / розробн. стандарту: О. Є. Бучма, С. І. Гордєєв.